

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (II)

*«Ἄν, λοιπόν, θέλουμε νὰ μεταχειρισθοῦμε τὶς γυναῖκες
μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως καὶ τοὺς ἄνδρες, πρέπει
νὰ τὶς διδάσκουμε τὰ ἴδια καὶ αὐτές... Ὑπάρχουν βέβαια
πολλὲς γυναῖκες ἀνώτερες σὲ πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες...
Καὶ εἶναι κάτι καλλίτερο γιὰ τὴν πόλη ἀπὸ
τὸ νὰ βρίσκονται μέσα σ' αὐτή, ὅσο γίνεται,
ἄριστες γυναῖκες καὶ ἄνδρες;».*

Πλάτων («Πολιτεία» 451e6, 455 d3, 456e6)

Ἡ ὀργανωμένη πολιτεία εἶναι βέβαια ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου σὲ μεγέθυνση. Ὅπως διαιρεῖ ὁ Πλάτων τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου σὲ τρία μέρη (: σὸ λογιστικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, Τίμ. 41c, 44d, 70a-e καὶ «Πολιτεία» 581a), ἔτσι διακρίνει μέσα στὴν κοινωνία τρεῖς ἀντίστοιχες πρὸς αὐτὰ τάξεις: εἶναι (i) ἡ τάξις τῶν φιλοσόφων – βασιλέων, (ii) τῶν ἐπικούρων – στρατιωτῶν καὶ (iii) τῶν χρηματιστῶν –

παραγωγῶν (Πολ. 403d-405a, 484a, 493c).

Οἱ πρῶτοι, ὡς πεπαιδευμένοι ἡγέτες καὶ ἄρχοντες –πὺ νομοθετοῦν, ἐπιβλέπουν στὴν τήρηση τοῦ νόμου καὶ διευθύνουν πρὸς ὄφελος τοῦ συνόλου τὶς τύχες τοῦ κράτους–, πρέπει νὰ καλλιεργήσουν σὲ ὑψιστο βαθμὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, τὴ **σοφία** (Πολιτεία 432d-437d, 504a 4-6)· οἱ δεῦτεροι ὡς φρουροὶ καὶ φύλακες τῆς πόλεως, πὺ ὑπερασπίζονται καὶ προστατεύουν τὸ σύνολο, ὀφείλουν νὰ ἀναπτύξουν τὴν **ἀνδρεία** ὡς ἀρετὴ, ἡ ὁποία εἶναι τὸ γνῶρισμα πληρότητας τοῦ θυμοειδοῦς (Πολ. 439c-440a)· οἱ τρίτοι ὡς δημιουργοὶ πὺ ἐργάζονται καὶ γεωργοῦν ἐξασφαλίζοντας στὴν πόλιν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, χρειάζεται νὰ ἀσκοῦνται στὴ **σωφροσύνη**, στὴν αὐτοκυριαρχία καὶ νὰ ἡνιοχοῦν τὶς ὀρμὲς καὶ τὶς ἐπιθυμίες τους (Πολ. 433a-c).

Ὅμως, ἡ σοφία κινδυνεύει νὰ μετατραπῆ σὲ πανουργία, ἡ ἀνδρεία σὲ θράσος καὶ ἡ σωφροσύνη σὲ δειλία, ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ τὴ **μέγιστη τῶν ἀρετῶν, τὴ δικαιοσύνη** (Νόμ. 885b -910e). Ἡ ὁποία ὡς συνεκτικὸς δεσμὸς σώζει τὴν ἐνότητα ἀνάμεσα στὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς καὶ ποιμαίνει τὴν ἀρμονικὴ

συνεργασία ἀνάμεσα στίς τρεῖς τάξεις τῆς κοινω-
νίας. Αὐτοὶ εἶναι οἱ βασικοὶ ἄρμοι, ἐπάνω στοὺς
ὁποίους οἰκοδομεῖται ἡ ἀριστη, δηλαδὴ ἡ δίκαιη
πολιτεία καὶ αὐτὲς εἶναι οἱ ἀπαντήσεις τοῦ Πλάτω-
νος σὲ δύο θεμελιώδη προβλήματα κάθε πολιτικῆς
θεωρίας: «**Ποιοὶ** πρέπει νὰ ἄρχουν» καὶ «**πῶς** πρέ-
πει νὰ ἄρχουν»: Οἱ ἀριστοί, τουτέστιν οἱ σοφοὶ
κάγαθοί, μὲ δικαιοσύνη πρὸς τὸ κοινὸ καλό.

Τὶ εἶναι, τώρα, δικαιοσύνη κατὰ τὸν Πλάτωνα,
εἶναι ἓνα δύσκολο ἐρώτημα. Μερικοί, ὄχι μάλιστα
ἀσήμαντοὶ μελετητές¹, θεωροῦν ὅτι ὁ ὅρος «δίκαι-
ος» εἶναι συνώνυμος στὴν «Πολιτεία» αὐτοῦ, πού
ἀφορᾷ στὸ συμφέρον τῆς πόλεως» καὶ ὅτι ἀδικία
εἶναι ὅ,τι βλάπτει τὴν πόλιν: «κακουργίαν δὲ τὴν με-
γίστην τῆς ἑαυτοῦ πόλεως οὐκ ἀδικίαν φήσεις
εἶναι;» (Πολ. 434c 4-5), ἐρωτᾷ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων στὴν
«Πολιτεία» του, ἐνῶ στοὺς «Νόμους» βεβαιώνει
πὼς νομοθετεῖ «μὲ γνώμονα τὸ τί εἶναι καλύτερο γιὰ

1. Κ. Πόππερ, *Ἡ ἀνοικτὴ κοινωνία καὶ οἱ ἐχθροὶ της*, τόμ. I. σ. 160,
εἰσαγωγή – μετάφραση Εἰρήνης Παπαδάκη, Δωδώνη, Ἀθήνα
1980.

όλόκληρη τὴν πόλη», διότι «τοποθετῶ – λέγει– δίκαια τὰ συμφέροντα τοῦ ἀτόμου σὲ ἓνα κατώτερο ἀξιολογικὸ ἐπίπεδο...» (Νόμ. 923b).

Στὴν «Πολιτεία» τοῦ ὁ Πλάτων συζητεῖ ὅλες τὶς ἐκδοχὲς γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ ἐλέγχει ἀδυσώπητα πλῆθος ὁρισμῶν. Ἐκδιπλώνεται ἐδῶ μιὰ σκέψη τόσο βαθειὰ καὶ τόσο οὐσιαστική, ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει «ἐκτὸς δικαιοσύνης» οὔτε τὴν ἴση κατανομὴ τοῦ βάρους τῆς συμμετοχῆς στὰ κοινά, οὔτε τὴν ἴση ἀντιμετώπιση τῶν πολιτῶν πρὸ τοῦ νόμου, οὔτε τὴν ἴση εὐθύνη, οὔτε τὴν ἴση ἀπολαυή, οὔτε τὴν ἴση μεταχείριση τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στὰ δικαστήρια: **Ἴσονομία, εὐνομία, ἰσοκρατία, ἰσηγορία, ἰσοτέλεια, ἰσοδικία καὶ εὐθυνα** εἶναι τὰ τέκνα τῆς δικαιοσύνης, πὸν ἀποτελεῖ τὴ σπονδυλικὴ στήλη μιᾶς καλὰ ὀργανωμένης κοινωνίας καὶ ἀναβαθμίζει τὴν ποιότητα ζωῆς τῶν πολιτῶν.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι καὶ ἀτομικὸ καὶ κοινωνικὸ ἰδεῶδες. Ὡς **τάξη καὶ ἰσορροπία** ἐξασφαλίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο τὴν ἐσωτερικὴ του ἁρμονία καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἔτσι στὴν εὐδαιμονία. Αὐτὴ ἡ ὑγεία τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ τέλεια ἰσορροπία τῆς ψυχῆς του γίνεται, μέσα στὴν κοινωνία καὶ μέσα στὴν πόλη, ἐνάρετη

συμπεριφορά και ήθικη πολιτική δραστηριότητα. Ὡς τάξη και ἰσορροπία τοῦ συνόλου, τώρα, ἡ δικαιοσύνη ἐγκαθιδρύει τὴν ἁρμονία μέσα στὴν κοινωνία. Ἡ τέλεια αὐτὴ ἁρμονία, ἡ εὐδαιμονία τῆς κοινωνίας, ἡ ἐπίτευξη τοῦ ἀγαθοῦ συναρτᾶται πρὸς τὴν ἐμπραγμάτωση τοῦ ἰδεώδους τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Θεμελιώδης προϋπόθεση γιὰ τὴν κυριαρχία μιᾶς τέτοιας δικαιοσύνης εἶναι νὰ συνειδητοποιήσει κάθε ἄνθρωπος τὴν ἀξία και τὴν ἀποστολή του ὡς μέλους τῆς πολιτικῆς κοινότητας. Ἡ δικαιοσύνη ἔτσι εἶναι τὸ τὰ «αὐτοῦ πράττειν» (Πολ. 433b4): εἶναι ἡ **οἰκαιοπραγία**: εἶναι ἡ ἀρχή, τὸ αἶτημα νὰ ἐνεργεῖ κάθε πολίτης σύμφωνα μὲ τὴν ψυχικὴ του ἰδιοσυστασία, σύμφωνα μὲ τὶς ἐσωτερικὲς του ἰκανότητες και νὰ περιορίζεται στὸ ἀντίστοιχο μὲ αὐτὲς ἔργο. Ἄν τοῦτο δὲν συμβεῖ, τότε ἡ πόλις ἀπειλεῖται μὲ ὄλεθρο, ἀπότοκο μιᾶς διαλυτικῆς πολυπραγμοσύνης. Ἡ **πολυπραγμοσύνη**, ὡς ἐνασχόληση μὲ πολλὰ και ξένα πρὸς τὴ βαθύτερη οὐσία μας, και τὸ ἄτομο ἀλλοτριώνει και τὸ σύνολο ἀποδιοργανώνει: ἀπολακτίζει τὴν ἰσορροπία τοῦ ἀτόμου και τῆς πολι-

τικῆς κοινότητας τὴν ἁρμονία. Διὰ τοῦτο ὀνομάζε-
ται μέγιστη βλάβη, κακούργημα γιὰ τὴν πόλη καὶ
ταυτίζεται μὲ τὴν **ἀδικία** (Πολ. 434a-435a).

Εἶναι σχεδὸν αὐτονόητο ὅτι μία αὐστηρὴ ἐπιλογή
τοῦ κατάλληλου γιὰ τὸ κατάλληλο ἔργο καὶ κυρίως
μακρόχρονη ἐκπαίδευση θὰ βοηθήσει τοὺς ἀνθρώ-
πους κάθε τάξεως νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολή
τους ὑποτάσσοντας τὸ ἀτομικὸ συμφέρον καὶ τὶς
κερδοσκοπικὲς μικρότητες στὸ συμφέρον τῆς πόλε-
ως (Πολ. 485a-e, Νόμ. 875b-c). Π' αὐτὸ καθορίζεται
ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἐπακριβῶς ὁ **σκοπὸς καὶ ἡ οὐσία**
τῆς παιδείας. Ἡ ὁποία ποιεῖ τὸν ἄνθρωπο «ἐπιθυ-
μητὴν τε καὶ ἔραστήν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλειον,
ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης»
(Νόμ. 643e). Ἡ ἀγωγή εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος
μᾶς δίκαιης πολιτείας. Στὸ **ιδεῶδες τῆς ἐκπαιδεύσε-**
ως τῶν πολιτῶν, στὴν ὀρθὴ ἀνατροφή τους στηρίζε-
ται ἡ ἐνάρετη πολιτικὴ τους συμπεριφορά. Αὐτὸ
εἶναι τὸ σχεδιάγραμμα τῆς δίκαιης πολιτείας.

Ἡ καινοτόμος, ριζοσπαστικὴ καὶ ρηξικέλευθη
σκέψη τοῦ Πλάτωνος εἶδε καθαρὰ ὅτι ἡ ἀγωγή, ἡ δι-
δασκαλία πρέπει νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ στὶς γυναῖκες,

γιατὶ θεωρεῖ πῶς καὶ τὰ δύο φύλα εἶναι, ἀνάλογα μὲ τὴ φύση τους, τὸ ἴδιο πολῦτιμα γιὰ μιὰ δίκαιη πολιτεία: «εἰ ἄρα ταῖς γυναιξὶν ἐπὶ ταυτὰ χρῆσόμεθα καὶ τοῖς ἀνδράσι, ταυτὰ καὶ διδασκτέον αὐτάς» (Πολ. 451c 6-7). Μὲ τὴν ἀντίληψή του αὐτὴ ὁ Πλάτων κηρύσσει ἓνα εἶδος γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἐπαναστάσεως καὶ ἀλλάζει, ὅπως εἶπαμε, ἄρδην (i) τὴ νομικὴ θέσι τῆς γυναίκας, (ii) τὴν κοινωνικὴ θέσι τῆς γυναίκας καὶ (iii) τὴν καθολικὴ ἐκτίμησι γιὰ τὴ γυναῖκα ὡς μέλος καὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πόλεως.

Ὡς κόρη, ὡς μνηστὴν, ὡς σύζυγον, ὡς μητέρα, ὡς τιθὴν, ὡς τροφόν, ὡς γαμητὴν, ὡς θῆλυ, ὡς θυγατέρα, ὡς παιδαγωγόν, ὡς ὀψοποιόν, ὡς κομμώτριαν, ὡς μάγειρον, ὡς ἀοιδόν, ὡς ἰέρειαν, σὲ κάθε στιγμὴ καὶ μορφὴ ζωῆς παρακολουθεῖ ὁ λεπτολόγος πλατωνικὸς νοῦς τὴ γυναῖκα καὶ ἀποκαλύπτει τὴν οὐσίαν τῆς γυναικειᾶς ψυχῆς καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἐνέργειαν.

Στὸ «Φαῖδρο», στὸν «Τίμαιο», στὸ «Μενέξενο», στὸν «Πολιτικό», στὸν «Κρίτων», στὸν «Ἀλκιβιάδη», στὴν «Ἀπολογία», στοὺς «Νόμους» βέβαια ἀναφέρεται ὁ Πλάτων στὴ γυναῖκα. Στὴν «Πολιτεία» του ὁμοίως ἐπιχειρεῖ μιὰ ἀπομυθοποίησι τῆς γυναίκας καὶ μιὰ τοποθέτησι στὰ πραγματικά της

όρια εκτιμώντας τις πολλές και μεγάλες δυνατότητές της.

Ἡ ἐποχή του –και γιατί ὄχι και ἡ ἐποχή μας;– ἦταν φορτωμένη μὲ πολυαίωνες προκαταλήψεις, οἱ ὁποῖες ὕφραναν μιὰ ὀρισμένη νοοτροπία και ὀδήγησαν στὴ δημιουργία μιᾶς ἀντιφατικῆς εἰκόνας, ἡ ὁποία οὔτε στὴν ψυχική της ζωὴ ἀνταποκρινόταν οὔτε τὸν πολιτικό και κοινωνικό της ρόλο ἀπέδιδε: Τὴ μεταχειριζόταν βάνουσα και συγχρόνως τὴν ἔβλεπε, σὲ εἰδικὲς βέβαια στιγμὲς, ὡς τρυφερὴ ὕπαρξη.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἦταν **σκεῦος ἡδονῆς**, ἄμισθη ὑπηρέτρια, μηχανὴ παιδοποιΐας, ἀδύνατο, ἀνελεύθερο, ἀπολιτικό, ἀνίσχυρο, περιορισμένης –λόγω ἐμμῆνου κύκλου, ἐγκυμοσύνης και τοκετοῦ– ἀξίας ὄν, ἀναγκαστικὰ ὑποταγμένο στὴ μυϊκὴ ἀνδρική δύναμη, δοῦλο τοῦ ἀνδρὸς ποὺ μὲ τὰ δύσκολα, ἐπικίνδυνα και μεγάλα ἔργα του ἔδινε τὴ χειροπιαστὴ ἀπόδειξη τῆς ὑπεροχῆς του. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ **ἀγάπη πρὸς τὴ μητέρα** και ὁ ἔρωτας πρὸς τὸ θῆλυ ὀδηγοῦσε στὸ σχηματισμὸ μιᾶς ἰδανικῆς, ἀρχετυπικῆς εἰκόνας, σὲ μιὰ θέωση τοῦ θήλεος. Αὐτὲς εἶναι οἱ δύο βαθιεῖς ρίζες τοῦ μύθου, ποὺ μὲ τὸν Πλάτωνα ἀρχίζουν νὰ κλονίζονται.